

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشکده حقوق و علوم سیاسی

گروه حقوق جزاء

پایان نامه جهت اخذ درجه کارشناسی ارشد

رشته فقه و مبانی حقوق اسلامی

عنوان

افتراء و نشر اکاذیب از منظر فقه امامیه و حقوق موضوعه

استاد راهنما:

دکتر اعظم مهدوی پور

دانشجو:

فاطمه کرمان

شهریورماه ۱۳۹۴

دانشکده حقوق و علوم سیاسی

گروه حقوق جزاء

پایان نامه جهت اخذ درجه کارشناسی ارشد

رشته فقه و مبانی حقوق اسلامی

عنوان

افتراء و نشر اکاذیب از منظر فقه امامیه و حقوق موضوعه

استاد راهنما:

دکتر اعظم مهدوی پور

استاد مشاور:

دکتر مجید بیگی

دانشجو:

فاطمه کرمان

شهریورماه ۱۳۹۴

تشکر و سپاس

من لم یشکر المخلوق، لم یشکر الخالق

سپاس فراوان پروردگار هستی را که علم و دانش ارزانی بنده داشته و مرا رهرو عالمان قرار داده است.

مراتب سپاسگزاری از اساتید فرزانه و فداکار را به جای می‌آورم که اگر

راهنمایی‌های ایشان نبود، نگارش این پایان نامه بسیار سخت می‌نمود.

و با تشکر از استادان ارجمند سرکار خانم دکتر مهدوی پور، جناب آقای دکتر بیگی

که زحمات فراوان در راهنمایی من و توفیق این پژوهش برعهده داشتند و با سپاس

فراوان از سرکار خانم بامستی که همواره همراه و همیار اینجانب بودند.

باسپاس فراوان از خانواده گرامی‌ام و تشکر از همه کسانی که مرا یاری نمودند.

تقدیم به

خدایی که آفرید

جهان را

انسان را

عقل را

علم را

معرفت را

عشق را

و به کسانی که عشقشان را در وجودم دمید.

چکیده

توجه به شرافت انسانی در اسلام جایگاه ویژه‌ای دارد و خدشه به این شرافت به حکم عقل ممنوع و به حکم آیات و روایات حرام است و افترا بستن به معنای نسبت دروغ دادن به افراد و نشر اکاذیب به معنای پراکندن اخبار دروغین از مواردی هستند که این حرمت و شرافت انسانی را به شدت مورد خدشه قرار می‌دهند.

این جرایم موجب حرمت شکنی میان افراد و از بین رفتن نظم عمومی و رابطه‌ی انسانی مناسب در جامعه اسلامی می‌گردند. باتوجه به این پیامدهای شوم، پژوهشی جامع در این مسئله از اهمیت بسزایی برخوردار است.

در راستای این پژوهش از راهبرد تحلیلی و راهکار کتابخانه‌ای بهره‌جسته‌ایم و کتب فقهی و تفسیری و حقوقی مربوطه را مورد تجزیه و تحلیل قرار داده‌ایم.

ماحصل بررسی‌های انجام شده در این پژوهش این است که باتوجه به پیشینه‌ی افترا و نشر اکاذیب در حکومت‌های کهن و ادیان الهی، همواره این دو، جرایم علیه حیثیت معنوی اشخاص تلقی شده و این خود بیانگر قباحت آنها به حکم عقل و دین است. همچنین در این پژوهش مبانی فقهی تحریم این جرایم از بررسی آیات و روایات و کتب فقهی به صورت جامع به‌دست آمده که عبارتند از از بین رفتن آبرو و اعتبار افراد به‌خصوص صاحبان مناصب و نابودی اتحاد و امنیت روانی در جامعه اسلامی و... که هر یک از این موارد به تناسب جایگاه موضوع می‌تواند مبنای حرمت این جرایم باشد و مجازات‌های وضع شده‌ی فقهی و حقوقی برای این جرایم را توجیه نموده و کاملاً به‌جا و مناسب بدانند.

با توجه به بررسی‌های صورت گرفته در این پژوهش آگاه نمودن افراد جامعه از حرمت و ممنوعیت این جرایم، پیشنهادی اساسی در جهت کاهش ارتکاب این جرایم در جامعه می‌باشد.

کلید واژه‌ها: افتراء، نشر اکاذیب، توهین، شایعه

۱	فصل اول: مقدمه
۲	مقدمه
۳	الف) بیان مسئله
۳	ب) اهداف پژوهش
۴	ج) اهمیت و ضرورت پژوهش
۴	د) پیشینه پژوهش
۵	هـ) پرسش‌های پژوهش
۵	۱- سوالات اصلی
۵	۲- سوالات فرعی
۶	و) فرضیات تحقیق
۶	۱- فرضیات اصلی
۶	۲- فرضیات فرعی
۶	ز) روش‌شناسی پژوهش
۶	ح) ساختار پژوهش
۷	ط) مشکلات پژوهش
۸	فصل دوم: کلیات، مفاهیم و مقایسه افتراء و نشر اکاذیب
۹	درآمد
۹	مبحث اول: تعاریف
۹	گفتار اول: تعریف افتراء
۹	بند اول: تعریف افتراء در لغت
۱۰	بند دوم: تعریف افتراء در اصطلاح
۱۰	الف) تعریف افتراء در اصطلاح اسلامی
۱۳	ب) تعریف افتراء در اصطلاح حقوقی
۱۴	گفتار دوم: تعریف نشر اکاذیب
۱۴	بند اول: تعریف نشر اکاذیب در لغت
۱۵	بند دوم: تعریف نشر اکاذیب در اصطلاح
۱۵	الف) تعریف نشر اکاذیب در اصطلاح اسلامی
۱۷	ب) تعریف نشر اکاذیب در اصطلاح حقوقی
۱۸	مبحث دوم: پیشینه جرم انگاری افتراء و نشر اکاذیب
۱۸	گفتار اول: پیشینه جرم‌انگاری افتراء و نشر اکاذیب در قوانین حکومت‌های کهن
۱۸	بند اول: قانون اورنامو
۱۸	بند دوم: قانون ایشتر
۱۹	بند سوم: قانون حمورابی
۱۹	گفتار دوم: پیشینه جرم انگاری افتراء و نشر اکاذیب در ادیان آسمانی

بند اول: جرم انگاری افترا و نشر اکاذیب در دین یهود.....	۱۹
بند دوم: جرم انگاری افترا و نشر اکاذیب در مسیحیت.....	۱۹
بند سوم: جرم انگاری افترا و نشر اکاذیب در شریعت اسلام.....	۲۰
گفتار سوم: پیشینه افترا و نشر اکاذیب در قوانین ایران.....	۲۰
بند اول: پیش از انقلاب اسلامی.....	۲۰
الف) قوانین مربوط به افترا.....	۲۰
ب) قوانین مربوط به جرم نشر اکاذیب.....	۲۱
بند دوم: پس از انقلاب اسلامی.....	۲۱
الف) قوانین مربوط به افترا.....	۲۱
ب) قوانین مربوط به نشر اکاذیب.....	۲۱
مبحث سوم: مقایسه جرایم افترا و نشر اکاذیب.....	۲۱
گفتار اول: جهات اشتراک جرائم افتراء و نشر اکاذیب.....	۲۲
بند اول: جرائم علیه شخصیت معنوی.....	۲۲
بند دوم: اثبات صحت اسناد.....	۲۲
بند سوم: علم و عمد مرتکب.....	۲۳
بند چهارم: فعل مثبت مادی.....	۲۳
بند پنجم: عدم جبر.....	۲۳
بند ششم: مطلق بودن.....	۲۴
بند هفتم: تعقیب با شکایت شاکی.....	۲۴
گفتار دوم: جهات افتراق جرایم افتراء و نشر اکاذیب.....	۲۴
بند اول: اختلاف در صراحت و عدم صراحت در اسناد.....	۲۵
بند دوم: اختلاف در وسیله ارتکاب.....	۲۵
بند سوم: اختلاف در جنبه ابتدایی و ارتجالی.....	۲۶
فصل سوم: افترا و نشر اکاذیب از منظر فقه امامیه	۲۷
درآمد.....	۲۸
مبحث اول: مبانی تحریم افتراء و نشر اکاذیب از منظر فقه امامیه.....	۲۸
گفتار اول: مبانی تحریم افترا.....	۲۸
بند اول: مبانی قرآنی تحریم افترا.....	۲۹
الف) مبانی قرآنی تحریم افترا در مورد خداوند.....	۲۹
۱- تحریف و بدعت در دین.....	۲۹
۲- ایجاد انحرافات ذهنی برای خود و دیگران در مورد خداوند، پیامبر(ص) آیات الهی.....	۳۰
ب) مبانی قرآنی تحریم افترا در مورد اشخاص.....	۳۰
۱- از بین رفتن آبرو و اعتبار و نفوذ افراد در جامعه.....	۳۰
۲- بدبینی نسبت به افراد جامعه و ایجاد روحیه تجسس و سوءظن.....	۳۱

- ۳- از بین رفتن اتحاد و رابطه اخوت و دوستی میان مسلمانان ۳۲
- ۴- از بین رفتن اعتماد افراد به سخنان یکدیگر ۳۲
- بند دوم: مبانی روایی تحریم افترا ۳۳
- الف) از بین رفتن آبرو و مختل شدن زندگی شخصی افراد ۳۳
- ب) از بین رفتن نسبه‌ها و انکار فرزند و از بین رفتن میراثها و فرو ماندن تربیت نسلها ۳۵
- ج) از بین رفتن امنیت روانی و اجتماعی در جامعه ۳۶
- د) دشوار بودن اعاده حیثیت افراد ۳۶
- بند سوم: مبانی اجماعی تحریم افترا ۳۷
- الف) رنجیدن مسلمانان ۳۷
- ب) تضرر مسلمانان ۳۹
- بند چهارم: مبانی عقلی تحریم افترا ۴۰
- الف) لکه دار شدن حیثیت معنوی افراد ۴۲
- ب) ایجاد شدن عداوت و بی‌نظمی در جامعه ۴۲
- گفتار دوم: مبانی تحریم نشر اکاذیب ۴۳
- بند اول: مبانی قرآنی تحریم نشر اکاذیب ۴۳
- الف) ریخته شدن آبروی افراد و تضعیف قدرت و نفوذ آنها ۴۳
- ب) اشاعه فحشاء و منکر و سخنان باطل در جامعه ۴۴
- ج) مختل شدن نظم جامعه و ایجاد تشویش اذهان عمومی ۴۵
- د) ایجاد روحیه عیب جویی و تجسس و از بین رفتن اتحاد ۴۶
- ه) عادی شدن بیان سخنان بی‌پایه و بی‌اعتمادی افراد به سخنان یکدیگر ۴۷
- بند دوم: مبانی روایی تحریم نشر اکاذیب ۴۸
- الف) شیوع گناه در جامعه ۴۸
- ب) ایجاد روحیه‌ی سخن چینی ۴۹
- ج) ریخته شدن آبرو و نابودی شخصیت افراد ۴۹
- د) سست شدن و پوچ شدن اندیشه مسلمانان ۵۰
- ه) تأمین شدن اهداف منافقان و بیگانگان و طمع نمودن اشرار به مسلمانان ۵۱
- و) تفرقه و جدایی میان مسلمانان ۵۱
- ز) ایجاد روحیه‌ی عیب جویی و فاش کردن اسرار در میان افراد ۵۲
- بند سوم: مبانی اجماعی تحریم نشر اکاذیب ۵۳
- الف) از بین رفتن آبروی مسلمانان و تضرر ایشان ۵۳
- ب) رواج دروغ‌گویی در جامعه ۵۳
- بند چهارم: مبانی عقلی تحریم نشر اکاذیب ۵۴
- الف) بی‌نظمی در جامعه ۵۴
- ب) نابودی شخصیت افراد ۵۵
- مبحث دوم: بررسی قذف ۵۶

- گفتار اول: تعریف قذف ۵۶
- بند اول: تعریف لغوی قذف ۵۶
- بند دوم: تعریف اصطلاحی قذف ۵۶
- گفتار دوم: آیات و روایات مربوط به قذف ۵۷
- بند اول: آیات مربوط به قذف ۵۷
- بند دوم: روایات مربوط به قذف ۵۸
- گفتار سوم: ارکان تشکیل دهنده قذف ۶۰
- بند اول: رکن قانونی قذف ۶۰
- بند دوم: رکن مادی ۶۰
- الف) صراحت در اسناد زنا یا لواط ۶۰
- ب) معین بودن مجنی علیه ۶۱
- بند سوم: ارکان معنوی ۶۱
- الف) علم قاذف به معنای لفظ ۶۱
- ب) قصد مرتکب در انتساب ۶۲
- گفتار چهارم: شروط مربوط به قذف ۶۲
- بند اول: شروط قاذف ۶۲
- الف) بلوغ ۶۳
- ب) عقل ۶۳
- ج) اختیار ۶۴
- د) نبود رابطه پدری و فرزندگی ۶۴
- بند دوم: شروط مقذوف ۶۴
- الف) بلوغ ۶۴
- ب) عقل ۶۴
- ج) اسلام ۶۴
- د) معین بودن ۶۵
- ه) محصن و عقیف بودن ۶۵
- گفتار پنجم: مجازات قذف ۶۵
- بند اول: مجازات قذف اشخاص عادی ۶۵
- بند دوم: مجازات قذف معصومین (ع) ۶۶
- گفتار ششم: مسقطات حد قذف ۶۷
- بند اول: تصدیق قاذف توسط مقذوف ۶۷
- بند دوم: شهادت یا علم قاضی ۶۷
- بند سوم: گذشت ورثه ۶۷
- بند چهارم: لعان ۶۸
- بند پنجم: قذف دو نفر به یکدیگر ۶۸

گفتار هفتم: وجوه اختلاف و اشتراک افترا و نشر اکاذیب با قذف.....	۶۹
بند اول: وجوه اشتراک افترا و قذف.....	۶۹
بند دوم: وجوه اختلاف افترا و قذف.....	۶۹
بند سوم: وجوه اشتراک نشر اکاذیب و قذف.....	۷۰
بند چهارم: وجوه اختلاف نشر اکاذیب و قذف.....	۷۱
مبحث سوم: مصادیق افتراء و نشر اکاذیب.....	۷۲
گفتار اول: شایعه پراکنی مصداق نشر اکاذیب.....	۷۳
گفتار دوم: اشاعه فحشاء مصداق افترا.....	۷۴
مبحث چهارم: مجازات افترا و نشر اکاذیب از منظر فقه امامیه.....	۷۵
گفتار اول: مجازات افترا از منظر آیات و روایات.....	۷۵
بند اول: مجازات افترا از منظر آیات.....	۷۵
بند دوم: مجازات افترا از منظر روایات.....	۷۹
گفتار دوم: مجازات نشر اکاذیب از منظر آیات و روایات.....	۸۳
بند اول: مجازات نشر اکاذیب از منظر آیات.....	۸۳
بند دوم: مجازات نشر اکاذیب از منظر روایات.....	۸۷
فصل چهارم: افترا و نشر اکاذیب از منظر حقوق موضوعه.....	۹۰
درآمد.....	۹۱
مبحث اول: بررسی افترا از منظر حقوق موضوعه.....	۹۱
گفتار اول: افترای قولی.....	۹۲
بند اول: رکن قانونی.....	۹۲
بند دوم: رکن مادی.....	۹۳
الف) انتساب جرم به دیگری.....	۹۳
ب) معین بودن شخص طرف اسناد.....	۹۴
ج) وسیله انتساب.....	۹۵
۱- اوراق چاپی یا خطی.....	۹۶
۲- انتشار اوراق:.....	۹۶
۳- درج در روزنامه و جراید:.....	۹۷
۴- نطق در مجامع:.....	۱۰۰
د) ابتدایی و ارتجالی بودن اسناد.....	۱۰۱
۱- اسناد در غیرمقام دفاع مشروع.....	۱۰۱
۲- اسناد در غیر مقام شهادت توسط شاهد.....	۱۰۲
۳- اسناد در غیر مقام تظلم خواهی.....	۱۰۲
ه) عجز و ناتوانی از اثبات صحت اسناد.....	۱۰۳
بند سوم: رکن معنوی.....	۱۰۴
الف) سوء نیت عام.....	۱۰۵

- ۱- بلوغ ۱۰۵
- ۲- عقل ۱۰۶
- ۳- اختیار ۱۰۶
- ۴- قصد ۱۰۶
- ب) سوء نیت خاص ۱۰۷
- ۱- علم و آگاهی به معنی لفظ ۱۰۷
- ۲- اراده کردن معنی ۱۰۷
- ۳- علم و آگاهی از کذب بودن نسبت ۱۰۸
- ۴- قصد اضرار به مجنی علیه ۱۰۸
- ۵- عدم تقیید به حصول نتیجه زیانبار ۱۰۹
- گفتار دوم: افترای عملی ۱۰۹
- بند اول: عنصر قانونی جرم افترای عملی ۱۱۰
- بند دوم: عنصر مادی جرم افترای عملی ۱۱۰
- الف) رفتار فیزیکی مرتکب ۱۱۰
- ب) شرایط و اوضاع و احوال لازم برای تحقق جرم ۱۱۱
- ج) نتیجه حاصله ۱۱۲
- بند سوم: عنصر معنوی جرم افترای عملی ۱۱۲
- الف) سوء نیت عام ۱۱۲
- ب) سوء نیت خاص ۱۱۲
- ۱- علم و آگاهی ۱۱۳
- ۲- قصد اضرار ۱۱۳
- گفتار سوم: مصادیق افترا ۱۱۳
- بند اول: اشاعه فحشاء ۱۱۳
- بند دوم: انتشار جریان رسیدگی محاکم ۱۱۴
- بند سوم: افترای رایانه‌ای ۱۱۵
- گفتار چهارم: مجازات افتراء ۱۱۵
- بند اول: مجازات افترای قولی ۱۱۶
- الف) مجازات اصلی ۱۱۷
- ب) مجازات تبعی ۱۱۷
- ج) مجازات تکمیلی ۱۱۷
- د) تشدید مجازات ۱۱۸
- ۱- تعدد جرم ۱۱۸
- ۲- تکرار جرم ۱۱۹
- ۳- افترا از نوع قذف ۱۱۹
- ۴- افتراء به مقدسات مذهبی ۱۱۹

۱۲۰	هـ) لواحق مجازات جرم افترای قولی
۱۲۰	۱- شرکت در جرم افترا
۱۲۰	۲- معاونت در جرم افترا
۱۲۱	بند دوم: مجازات افترای عملی
۱۲۱	مبحث دوم: بررسی نشر اکاذیب از منظر حقوق موضوعه
۱۲۲	گفتار اول: جرم نشر اکاذیب غیر رایانه‌ای
۱۲۲	بند اول: ارکان جرم نشر اکاذیب غیر رایانه‌ای
۱۲۲	الف) رکن قانونی
۱۲۳	ب) رکن مادی
۱۲۳	۱- رفتار مجرمانه
۱۲۴	۲- اثبات صحت مورد اسناد
۱۲۵	۳- موضوع جرم
۱۲۵	۴- وسایل ارتکاب جرم
۱۲۷	۵- عدم تقیید به حصول نتیجهی مجرمانه
۱۲۷	ج) رکن معنوی
۱۲۸	۱- سوء نیت عام
۱۲۸	۲- سوء نیت خاص
۱۲۸	بند دوم: مجازات نشر اکاذیب غیر رایانه‌ای
۱۲۹	الف) مجازات اصلی
۱۲۹	ب) مجازات تبعی
۱۲۹	ج) مجازات تکمیلی
۱۳۰	د) اعاده حیثیت از بزه دیده
۱۳۱	ه) تشدید مجازات نشر اکاذیب
۱۳۱	۱- تعدد جرم
۱۳۲	۲- تکرار جرم
۱۳۳	گفتار دوم: جرم نشر اکاذیب رایانه‌ای
۱۳۳	بند اول: ارکان نشر اکاذیب رایانه‌ای
۱۳۳	الف) رکن قانونی
۱۳۳	ب) رکن مادی
۱۳۴	ج) رکن معنوی
۱۳۴	بند دوم: مجازات نشر اکاذیب رایانه‌ای
۱۳۴	الف) مجازات اصلی
۱۳۴	ب) مجازات تبعی
۱۳۵	ج) مجازات تکمیلی
۱۳۵	د) اعاده حیثیت از بزه دیده

۱۳۵.....	تشدید مجازات
۱۳۷.....	فصل پنجم : نتیجه گیری و پیشنهادات
۱۳۸.....	نتیجه گیری
۱۴۱.....	پیشنهادات
۱۴۱.....	الف) پیشنهادهای کاربردی
۱۴۲.....	ب) پیشنهادهای پژوهشی
۱۴۴.....	فهرست منابع

فصل اول: مقدمه

مقدمه

انسان موجودی اجتماعی است و نیازمند تعامل و ارتباط با دیگران است و این ارتباطات مستلزم برخورد اندیشه‌ها و گفتار و منافع افراد جامعه است و این برخوردها گاه خود موجب وقوع گناهان و جرایم می‌شوند به طوری که دلیل وقوع جرم را اجتماعی زیستن انسان می‌دانند. برخی از این جرایم با جبر و دسته‌ای دیگر بدون جبر بلکه به وسیله زبان و قلم صورت می‌پذیرند. دسته دوم موجب مصدوم شدن شخصیت و شرافت انسانها می‌شوند، حال آنکه ادیان الهی و نیز قوانین بشری توجه ویژه‌ای به حیثیت و شرافت انسانی داشته‌اند و افرادی را که این حیثیت معنوی را خدشه‌دار می‌نمایند، مورد مذمت و نکوهش قرار داده و سزاوار کیفر می‌دانند. از مهمترین مواردی که این شرافت را خدشه‌دار می‌نماید، افترا و نشر اکاذیب است. در واقع افترا، دروغ بستن به دیگری و انتساب عمل خلاف واقع به افراد است. نشر اکاذیب انتشار سخنان بی‌اساس و دروغین در میان افراد جامعه است. این جرایم علیه حیثیت معنوی اشخاص هستند و موجب نابودی روانی و ذهنی و معنوی افراد جامعه می‌شوند. همواره مرتکب این جرایم، از منظر ادیان الهی و حکومت‌های عدالت پیشه بشری، مورد سرزنش قرار گرفته است. در شریعت مقدس اسلام که شرافت و آبروی افراد از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است و این ارزش و اهمیت در آیات و روایات بسیاری مورد تاکید قرار گرفته تا آنجا که آبروی مومن را دارای ارزشی همانند جان او دانسته و برای کسی که هتک حیثیت افراد کند و افترا به دیگران بزند یا به نشر سخنان باطل و اکاذیب بپردازد، کیفر دنیوی و اخروی قرار داده است که متناسب با درجه‌ی قباحت آن افترا یا کذب، میزان مجازات آن نیز تشدید می‌شود. قوانین کشور اسلامی ما که بر مبنای شریعت مقدس اسلام وضع شده نیز مرتکبین این دو جرم را مستحق مجازات می‌داند و در مواد قانون جزایی این مجازات تعیین شده است. با توجه به پیامدهای شوم و ناگوار این جرایم که گاه موجب آسیب‌های جبران ناپذیری در جامعه شده و وحدت جامعه را از بین می‌برد، پرداختن به این موضوع و پژوهش در این رابطه در جوامع گوناگون از ضروریات اجتناب ناپذیر است.

الف) بیان مسئله

افترا و نشر اکاذیب از جمله جرایم و گنا‌هانی است که در تمام زمانها مورد تنفر و انزجار بشر بوده و در جوامع و ادیان مختلف به عنوان اعمال اهریمنی و شیطنانی یاد شده است و هم در قوانین الهی و هم در قوانین موضوعه به عنوان جرم و گناه محسوب شده است. باتوجه به اینکه اسلام همواره به انسانها توصیه می‌کند تا در مورد چیزی که به آن یقین ندارند سخن نگویند، برخی افراد در جامعه زبان به افترا و نشر اکاذیب گشوده و به انتقال مطالبی بی‌اساس که یقین به آن ندارند می‌پردازند که این مطالب غیرمستند گاه زیانهای جبران‌ناپذیری از قبیل تضعیف روحیه افراد، ترور شخصیت افراد آبرومند، ایجاد تفرقه و از بین رفتن اتحاد در جامعه و ... به بار می‌آورد و همین تأثیرات نامطلوب اهمیت این مسأله را دو چندان می‌کند.

این مسئله مهم در علومی از قبیل اخلاق، فقه، حقوق، جامعه‌شناسی، سیاست و تاریخ مطرح است. در این پژوهش قصد داریم جرایم افترا و نشر اکاذیب را در حوزه‌ی فقه و حقوق بررسی کرده و این مسئله را هم در زمان صدر اسلام و نیز در عصر حاضر طرح نماییم. در این پژوهش این جرایم را از نظر فقهی و حقوقی در جامعه خود بررسی می‌نماییم. در واقع انگیزه‌ی این پژوهش طرح و بررسی این موضوع از منظر آیات و روایات و فقه امامیه و از منظر حقوق موضوعه‌ی ایران اسلامی و بیان مبانی فقهی و حقوقی حرمت و ممنوعیت این جرایم و کیفر آنهاست که شناخت همین مباحث، خود راه‌کاری مناسب در جهت پیشگیری از ارتکاب این جرایم و آسیب‌های ناشی از آنهاست.

ب) اهداف پژوهش

نظر به تأکیدات مکرر دین مبین اسلام بر حفظ آبروی مسلمان و خودداری از افترا در جامعه‌ی اسلامی، در راستای تحقق این مهم باید از افترا و نشر سخنان باطل در جامعه جلوگیری نموده و گامی مؤثر در این مسیر برداشت و به اعمال و اخبار منکر و ناشایست از هر طریقی خط بطلان کشید.

باتوجه به اینکه افترا و نشر اکاذیب اعمالی خلاف عقل، اخلاق، دین و انسانیت افراد هستند و معمولاً با انتشار و اشاعه‌ی وقایع خلاف واقع همراه می‌شوند و همین اشاعه‌ی اعمال و گفتار

زشت موجب آسیب‌های روحی و شکست شخصیت افراد و اشاعه‌ی نادرستی و کژری در جامعه‌ی اسلامی می‌گردد، باید پژوهشی جامع با ارائه‌ی راهکارهایی تأثیرگذار و عملی در این راستا انجام گیرد. در واقع هدف از این پژوهش بررسی این جرایم از نظر فقهی و حقوقی است که با بیان مبانی تحریمی و عقوبت دنیوی و اخروی این جرایم، در جهت جلوگیری از آسیب‌ها و ناهنجاری‌های ناشی از این جرایم، گامی اساسی و مهم برداشته شود.

(ج) اهمیت و ضرورت پژوهش

افترا و نشر اکاذیب از گناهی هستند که در معارف گوناگون اسلام سخت نکوهیده شده و از زشت‌ترین گناهان به شمار می‌رود. این صفات از ویژگی‌های بارز مشرکان، کافران، منافقان و تکذیب‌کنندگان خدا و رسالت پیامبر(ص) محسوب می‌شود. دلیل تأکید اسلام بر خودداری از افترا و نشر اکاذیب، کاهش آثار مخربی است که به تبع این گناهان در جامعه پدید می‌آید. در واقع افترا و نشر اکاذیب موجب هتک حرمت و آبروی مسلمانان و موجب گسترش زمینه‌های فساد اخلاقی و مالی و از بین رفتن اتحاد در جامعه می‌شود.

اما ضرورت پژوهش در این موضوع این است که این جرایم خطرناک و مخرب که باعث تخریب شخصیت افراد و ایجاد اختلاف و تفرقه بین اقشار جامعه می‌شود، ابتدا تفکیک و تبیین شده و از حیث فقهی و قانونی مورد بررسی قرار گیرند و کیفر هریک بیان شود تا راهکاری مناسب در جهت جلوگیری از این جرایم و گناهان بوده و در این راه ثمری حاصل گردد. این پژوهش به بررسی این جرایم پرداخته، مبانی ممنوعیت آنها را از منظر فقهی و حقوقی بیان نموده و کیفر هریک را بررسی کرده است.

(د) پیشینه پژوهش

افترا و نشر اکاذیب از مسائلی است که از زمانهای دور مطرح بوده و با ایجاد سیاست‌گذاری‌های نوین و گسترش فناوری‌های ارتباطی و افزایش آگاهی افراد و جوامع به تاثیرات سوء این مسئله به صورت وسیع مطرح شده است. در این مسئله تحقیقاتی انجام شده و نظر به اینکه این موضوع در زمانهای بسیار دور و نیز در زمان صدر اسلام نیز مطرح بوده است، این مسأله در کتب مربوط به قوانین کهن و در کتب تفسیر قرآن و کتب فقهی و روایی وارد شده است. از جمله در کتاب تفسیر المیزان نوشته علامه طباطبایی(ره) ذیل آیه ۱۹ سوره نور در

مورد افترا و نشر اکاذیب مطالبی بیان شده ولی به دلیل سبک خاص کتب تفسیری، این مسئله به صورت مختصر و گذرا مطرح شده است. در کتب فقهی از جمله در کتاب «الروضه البهیه فی شرح اللمعه الدمشقیه» از شهید ثانی در کتاب حدود در مباحث مربوط به قذف مطالبی در رابطه با دشنام دادن و آزار رساندن لفظی به دیگران مطرح شده است اما این مسائل به صورت جامع و گسترده مطرح نشده که این نیز به سبب سبک خاص کتب فقهی است. در کتب حقوقی از قبیل کتاب «حقوق جزای اختصاصی» اثر هوشنگ شامبیاتی در باب بهتان و افترا مطالبی ارائه گردیده است و در کتاب «قانون مجازات اسلامی در نظم حقوق کنونی» اثر رضا شکری نیز در این رابطه مسائلی مطرح شده است، اما این مطالب در قالب قوانین جزایی و به صورت مختصر و گذرا بیان شده است. در بیشتر کتابها و تحقیقات صورت گرفته در رابطه با موضوع افترا و نشر اکاذیب دسته بندی کامل و جامعی ارائه نشده است. در کتاب «افترا و شایعه سازی بلای خطرناک» مباحثی را در این باب مطرح کرده است اما شرح کاملی از این مباحث ارائه نداده و مبانی تحریم افتراء و نشر اکاذیب را بیان ننموده است. به نظر می رسد کتابی که افترا و نشر اکاذیب را از منظر فقه و حقوق بررسی کرده و آیات و روایات مربوطه و مبانی تحریم و تجریم این جرایم را به صورت تفصیلی بیان کرده و تمام جوانب حقوقی را بررسی کرده باشد موجود نیست.

ویژگی منحصر به فرد این پژوهش این است که نگاهی ژرف و نو به مسئله افترا و نشر اکاذیب خواهد داشت و با دسته بندی مناسب، تلفیقی از منابع تفسیری و فقهی و حقوقی در این مسئله ارائه نموده و آیات و روایات مربوط به این گناهان و مبانی تحریم آنها و عقوبت مرتکبین این جرایم را به طور مفصل بیان می نماید تا راهکاری مناسب در جهت کاهش آثار ناشی از این جرایم باشد.

هـ) پرسش های پژوهش

۱- سوالات اصلی

مبانی فقهی و حقوقی تحریم و جرم انگاری افترا و نشر اکاذیب چیست؟

۲- سوالات فرعی

از نگاه فقه امامیه برای افترا و نشر اکاذیب چه کیفی تعیین شده است؟

مجازات جرایم افترا و نشر اکاذیب از منظر حقوق موضوعه چیست؟

(و) فرضیات تحقیق

۱- فرضیات اصلی

به نظر می‌رسد مبانی تحریم افترا از منظر فقه امامیه با توجه به آیات و روایات متعددی از معصومین (ع) و عقل و اجماع، از بین رفتن آبرو و نفوذ افراد، بدبینی، از بین رفتن امنیت روانی و اجتماعی، ایجاد عداوت و بی‌نظمی و مبانی تحریم نشر اکاذیب با توجه به منابع فقه امامیه، تضعیف قدرت افراد صاحب نفوذ، اشاعه منکر و سخنان باطل در جامعه، تشویش اذهان عمومی، شیوع گناه و تضرر مسلمانان می‌باشد. مبانی جرم انگاری این جرایم نیز مواد قانونی است که در قانون مجازات اسلامی بیان شده است.

۲- فرضیات فرعی

۱- تحت شرایط و ارکان متفاوت، فقه برای هر یک از جرایم افترا و نشر اکاذیب، کیفر و عقوبتهای اخروی و دنیوی در قالب تعزیر و حد در نظر گرفته است.

۲- حقوق موضوعه در اوضاع و احوال مختلف و با توجه به شرایط متفاوت برای هریک از جرایم افترا و نشر اکاذیب مجازاتی در قالب حد، تعزیر، حبس و جریمه نقدی در نظر گرفته است.

(ز) روش‌شناسی پژوهش

روش تحقیق از نظر نگرش مسئله محور و براساس راهکار تحلیلی و در نوع فعالیت اجرایی کتابخانه‌ای است. در این پژوهش، برای جمع‌آوری اطلاعات از روش فیش بردای بهره‌جسته‌ایم. این پژوهش توسعه‌ای می‌باشد.

(ح) ساختار پژوهش

پژوهش حاضر متشکل از پنج فصل است که فصل اول شامل مقدمه و طرح تفصیلی که مشتمل بر بیان مسئله، اهداف پژوهش، پیشینه پژوهش، سؤالات پژوهش، فرضیه‌های پژوهش، روش تحقیق، ساختار تحقیق و مشکلات تحقیق می‌باشد.

فصل دوم کلیات، مفاهیم و تعاریف افترا و نشر اکاذیب و مقایسه این جرایم است که شامل سه مبحث می‌باشد که مبحث اول در دو گفتار تعاریف افترا و نشر اکاذیب را در لغت و اصطلاح